

Nejvyšší soud

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 3514/2021

Datum rozhodnutí: 31. ledna 2021

Závěr: *Bezdůvodné obohacení vzniká i v případě, že dlužník nedobrovolně plnil svému věřiteli promlčený dluh pod tíhou pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu, které bylo následně zrušeno.*

Obsah: Spor byl veden o náhradu škody (včetně zadostiučinění v penězích) z titulu vydání nezákonného rozhodnutí. Žalobce jako žalovaný byl v původním soudním řízení odsouzen k zaplacení žalované částky, rozsudek soudu prvního a druhého stupně se stal pravomocným, avšak žalobce podal úspěšné dovolání. V navazujícím řízení byl opět odsouzen k zaplacení žalované částky, avšak soudy vzaly v úvahu žalobcem (jako žalovaným) vznesenou námitku promlčení a žaloba tak byla zamítnuta alespoň zčásti. Žalobce však již před podáním dovolání původní přisouzenou částku uhradil, aby se vyhnul exekuci. Proto žalobce ve sporu o náhradu škody tvrdil, že byl nezákonně pravomocným rozsudkem nucen uhradit pohledávku již promlčenou. Takto určenou výši škody (navýšenou o „časovou hodnotu peněz“, úroky z prodlení a náhradu újmy způsobené délkou řízení) požadoval zaplatit po žalovaném, tj. státu. Žalovaný se mj. bránil tím, že probíhá soudní řízení o vydání bezdůvodného obohacení vůči původnímu žalobci, jenž se měl bezdůvodně obohatit přijetím částky podle rozsudku, jenž byl následně zrušen Nejvyšším soudem. Soud prvního stupně žalobu zamítl. V původním soudním řízení došlo k vydání nezákonného rozhodnutí ve smyslu § 8 zákona č. 82/1998 Sb. Náhrada škody, kterou žalobce požadoval, pak představuje částku zaplacenou žalobcem na základě pravomocného rozhodnutí, jež bylo následně soudem v posuzovaném (dovolacím) řízení zrušeno pro nezákonnost. Nárok žalobce na náhradu uvedené částky byl však uplatněn předčasně, neboť žalobce se vůči svému dlužníku

z důvodu, který v nynějším řízení představuje škodu, domohl vydání exekučního titulu a bezdůvodné obohacení vymáhal prostřednictvím soudního exekutora. Nelze předjímat výsledek řízení exekučního ani výsledek řízení o odpůrčí žalobě, a stát je až tzv. posledním dlužníkem. Po vydání nezákonného rozhodnutí žalobce v tehdejší postavení dovolatele nepožádal, aby Nejvyšší soud rozhodl o odkladu vykonatelnosti, ani nepodal návrh na odklad exekuce. Přestože měl tedy k dispozici prostředky, kterými mohl vzniku škody zabránit, nevyužil je. Odvolací soud rozsudek potvrdil. V podaném dovolání žalobce tvrdil, že se nižší soudy odchýlily od ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudu, podle které lze mít za bezdůvodné obohacení jen takové plnění uložené pravomocným rozhodnutím soudu, které bylo později zrušeno a které neodpovídá skutečným hmotněprávním poměrům. Ustanovení § 2997 odst. 1 občanského zákoníku vylučuje výslovně vznik nároku na vydání bezdůvodného obohacení v případě, je-li plněno na dluh promlčený či jinak formálně vadný. Primárnímu dlužníku bylo plněno sice na podkladě exekučního titulu později zrušeného, nicméně na závazek promlčený, což bezdůvodné obohacení ze zákona vylučuje. Dovolání bylo shledáno přípustným ve vztahu k otázce, zda se může žalobce domáhat vydání bezdůvodného obohacení spočívajícího v tom, že na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu, které bylo až následně zrušeno, plnil svému věřiteli promlčený dluh (a zda možnost podání takové žaloby a vymáhání následně přisouzeného plnění staví stát do role tzv. posledního dlužníka), neboť daná otázka nebyla dosud ve všech souvislostech a v poměrech právní úpravy nyní účinného občanského zákoníku judikaturou Nejvyššího soudu v úplnosti vyřešena. Dovolání však vyhověno nebylo. Podle § 2997 občanského zákoníku dlužník, který plnil dluh nežalovatelný nebo promlčený nebo takový, který je neplatný pro nedostatek formy, nemá právo na vrácení toho, co plnil. Právo na vrácení nemá ani ten, kdo jiného obohatil s vědomím, že k tomu není povinen, ledaže plnil z právního důvodu, který později nenastal nebo odpadl (odst. 1). Plnila-li osoba proto, že k tomu byla

přivedena lstí, donucena hrozbou nebo zneužitím závislosti, ustanovení odstavce 1 se nepoužije. To platí i v případě, že plnila osoba nespolečenská (odst. 2). Judikatura Nejvyššího soudu se ustálila na názoru, že jestliže na základě povinnosti uložené pravomocným rozhodnutím soudu, které neodpovídá skutečným hmotněprávním poměrům, žalovaný plnil na neexistující dluh, pak žalobci vzniká bezdůvodné obohacení, a to okamžikem, kdy bylo rozhodnutí, z jehož podnětu žalovaný plnil, pravomocně zrušeno. Bezdůvodné obohacení vzniká rovněž v případě, plnil-li subjekt povinnost, již odpovídající právo protistrany bylo již promlčeno, proto, že mu tak ukládalo pravomocné soudní rozhodnutí, jež bylo v důsledku úspěšného uplatnění mimořádného opravného prostředku zrušeno. V takovém případě nelze uvažovat o dobrovolném zaplacení (promlčeného) dluhu, neboť motivaci ke splnění povinnosti představuje právě později zrušené soudní rozhodnutí, pročť takové plnění (na promlčený dluh) nemůže vyvolat účinky ve smyslu § 455 (starého) občanského zákoníku. Zrušením původně pravomocného a vykonatelného rozhodnutí odpadl právní důvod a pod tíhou soudního rozhodnutí poskytnuté plnění na promlčený dluh se stávalo bezdůvodným obohacením. Judikatura Nejvyššího soudu nevyvrací závěr o vzniku bezdůvodného obohacení plněním na promlčený dluh z podnětu odklizeného rozhodnutí následně cestou mimořádného opravného prostředku. Bylo nutno posoudit, zda judikatorní závěry opírající se o starý občanský zákoník obstojí též podle nového občanského zákoníku. Současné znění § 2997 odst. 1 občanského zákoníku nalezlo svůj předobraz ve výše nastíněné judikatuře. Závěr, podle něhož bezdůvodné obohacení vzniká i v případě, že dlužník nedobrovolně plnil svému věřiteli promlčený dluh pod tíhou pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu, které bylo následně zrušeno, z textu zákona nyní plyne přímo a bez jakýchkoliv pochybností. Normativní pravidlo o tom, že dlužník, který plnil promlčený dluh, nemá právo na vrácení toho, co plnil, je nyní v § 2997 odst. 1 větě druhá in fine občanského zákoníku výslovně vyloučeno rovněž v tom případě, kdy dlužník plnil z právního důvodu, který později nenastal nebo odpadl.

Související judikatura: Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 23. 4. 2014, sp. zn. 31 Cdo 3309/2011, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 2. 2017, sp. zn. 28 Cdo 1718/2016.

Relevantní ustanovení: § 2997 občanského zákoníku.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 143/2021

Datum rozhodnutí: 1. února 2022

Závěr: *Přijal-li zaměstnanec peněžité plnění bez právního důvodu nebo z právního důvodu, který odpadl, je povinen takto získané bezdůvodné obohacení svému zaměstnavateli vydat jen tehdy, jestliže – jak vyplývá z ustanovení § 331 zák. práce – věděl nebo musel z okolností předpokládat, že jde o částky nesprávně určené nebo omylem vyplacené. V případě, že zaměstnanec nevěděl a ani nemohl z okolností předpokládat, že jde o peněžité plnění nesprávně určené nebo omylem vyplacené (přijal-li plnění v „dobré víře“), může si bezdůvodné obohacení, které tímto způsobem (neprávem) získal na úkor zaměstnavatele, ponechat. To, zda zaměstnanec věděl nebo musel z okolností předpokládat, že jde o částky nesprávně určené nebo omylem vyplacené, je věcí konkrétního posouzení každého případu; rozhodné skutečnosti je přitom povinen prokázat zaměstnavatel.*

Obsah: Spor byl veden o náhradu škody, kterou měl způsobit zaměstnanec zaměstnavateli (žalobkyni) tím, že neoprávněně rozhodl o vyplacení mzdy jinému zaměstnanci. Nižší soudy žalobě vyhověly jen zčásti. Uvedený zaměstnanec totiž nebyl zjevně za zaměstnavatele oprávněn jednat, a tedy v důsledku jeho jednání vyplacená mzda představovala bezdůvodné obohacení na straně toho zaměstnance, jemuž byla vyplacena. Tento zaměstnanec by se nemohl dovolat § 19 odst. 3 zákoníku práce, neboť sám tuto situaci vytvořil a následně z ní profitoval. Žalobkyně se nedomáhala vydání tohoto bezdůvodného obohacení vůči svému bývalému zaměstnanci, a proto byla její žaloba o náhradu škody předčasná. Navíc žalovaný se dopustil daného jednání maximálně ve formě nevědomé nečinnosti, sama žalobkyně mohla vzniku škody zabránit důslednou kontrolou; navíc chybným postupem dalších zaměstnanců byla vyplacená částka v rozporu se zákonem ještě navýšena. Žalobkyně v podaném dovolání namítala, že nesprávně byla vyřešena otázka konkurence nároků ochuzeného/poškozeného na vydání bezdůvodného obohacení a náhrady škody. Podle ní neexistuje jediný důvod, proč by pro poškozeného, resp. pro ochuzeného měla právě v pracovněprávních vztazích existovat povinnost nejdříve vymáhat bezdůvodné obohacení a pak až

následně vymáhat nárok na náhradu škody. Nesouhlasila ani se shledanou formou zavinení na straně žalovaného. Žalovaný naopak rozporoval zjištěný rozsah bezdůvodného obohacení na jeho straně, zejména pak zda plnění ze zdravotního či důchodového pojištění může vést k závěru o bezdůvodném obohacení na jeho straně. Dovolání byla shledána důvodnými jen částečně. K otázce konkurence nároku na náhradu škody a nároku na vydání bezdůvodného obohacení vyslovil Nejvyšší soud opakovaně právní názor, že představuje-li vyplacená část platu bezdůvodné obohacení, které musí zaměstnanec vydat, jde o škodu, která zaměstnavateli vznikla a za kterou odpovídá jeho zaměstnanec, jenž za něho určil jinému zaměstnanci plat v rozporu se zákonem, jen tehdy, není-li ji obohacený zaměstnanec povinen vrátit z důvodu vyplývajícího z ustanovení § 331 zákoníku práce nebo není-li ji obohacený zaměstnanec schopen vrátit (zejména z důvodu své nepříznivé majetkové situace). V případě, že obohacený zaměstnanec je povinen a schopen vyplacenou část platu vrátit, je totiž třeba vzít v úvahu, že neprávem vyplacené částky má zaměstnavateli nahradit především ten, kdo se tímto způsobem bezdůvodně obohatil, a že ten, kdo mu takové obohacení pouze umožnil, může být zavázán k náhradě jen tehdy, není-li povinen nebo schopen odčinit újmu obohacený zaměstnanec; pouze za této situace lze hovořit o tom, že k újmě, která nastala (projevuje se) v majetkové sféře poškozeného zaměstnavatele, došlo v příčinné souvislosti se zaviněným porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním ze strany zaměstnance, který za zaměstnavatele určil jinému zaměstnanci plat. Dovolání bylo shledáno přípustným k řešení otázky, za jakých podmínek je zaměstnanec povinen vydat zaměstnavateli bezdůvodné obohacení a zda pojistné na sociální zabezpečení a na veřejné zdravotní pojištění zaplacené zaměstnavatelem v souvislosti se zúčtováním příjmu zaměstnance, který mu byl vyplacen neprávem, představuje bezdůvodné obohacení zaměstnance. Po skutkové stránce Nejvyšší soud dospěl k závěru, že pokud žalovaný přijal plnění (pracovní odměnu), o jejímž vyplacení rozhodl jiný zaměstnanec k tomuto kroku zjevně neoprávněný s ohledem na organizační strukturu žalobce, bezdůvodně se obohatil v důsledku neplatného právního jednání jiného zaměstnance. Obecně platí, že kdo se na úkor jiného bez spravedlivého důvodu obohatí, musí ochuzenému vydat, oč se obohatil. Tato

povinnost je však v pracovněprávních vztazích výrazně modifikována ve prospěch zaměstnance, a to jednak v ustanovení § 331 zák. práce, podle něhož vrácení neprávem vyplacených částek může zaměstnavatel na zaměstnanci požadovat, jen jestliže zaměstnanec věděl nebo musel z okolností předpokládat, že jde o částky nesprávně určené nebo omylem vyplacené, a to do 3 let ode dne jejich výplaty, jednak v ustanovení § 19 odst. 3 zák. práce, podle něhož neplatnost právního jednání nemůže být zaměstnanci na újmu, nepůsobil-li neplatnost výlučně sám. Povinnost zaměstnance vydat bezdůvodné obohacení je dána jen tehdy, jestliže způsobil neplatnost právního jednání výlučně sám. V případě, že neplatnost způsobil výlučně zaměstnavatel nebo že neplatnost byla způsobena oběma stranami, si zaměstnanec může přijaté plnění ponechat. Protože zaměstnanec, jemuž se odměny dostalo, byl v pozici statutárního orgánu žalobkyně, o jehož odměně mohl rozhodovat jen ten, kdo jej do této funkce ustavil, je vyloučeno, aby se na vzniku bezdůvodného obohacení podílela (prostřednictvím jiného zaměstnance) žalobkyně. Protože obohacený zaměstnanec nemohl využít ochrany § 19 odst. 3 zákoníku práce a měl přijatou odměnu vrátit, nemohl být k náhradě škody v tomto rozsahu povinen žalovaný. Žalobkyně totiž mohla příslušnou částku nárokovat přímo po bezdůvodně se obohativším zaměstnanci. Co se týče plateb plynoucích z pojistného na sociálním pojištění a zdravotním pojištění, které byly žalobkyní sraženy z příjmu obohativšího se zaměstnance a odvedeny příjemcům, ty nemají povahu bezdůvodného obohacení na straně takového zaměstnance, nýbrž představují přímou škodu, kterou utrpěla žalobkyně v důsledku toho, že jí vznikla povinnost takové platby provést. Tato škoda je přičitatelná zaměstnanci, který provedení těchto plateb zapříčinil (tj. žalovanému). Dovolání byla proto zamítnuta.

Související judikatura: Rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 14. 10. 2015 sp. zn. 31 Cdo 2307/2013, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3721/2016, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 8. 2015, sp. zn. 21 Cdo 4377/2013.

Relevantní ustanovení: § 19 odst. 3, § 331 zákoníku práce.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2358/2021

Datum rozhodnutí: 8. března 2021

Závěr: *Po dobu své vazby by advokát neměl z důvodu existence překážky bránící výkonu advokacie dosahovat z této činnosti ani zisk, a to ani prostřednictvím svých zaměstnanců, neboť vykonatelným rozhodnutím soudu o vzetí advokáta do vazby dochází ex lege k pozastavení výkonu advokacie. Zisk, který advokátovi ušel za dobu, kdy pobýval ve vazbě, je třeba stanovit nejen ve výši odpovídající příjmu, jehož by tento advokát dosáhl svou vlastní činností, ale s přihlédnutím k tomu, že další část jeho zisku by byla i v této době generována prací jeho zaměstnanců či ustanoveného zástupce.*

Obsah: Spor byl veden o náhradu škody ve formě ušlého zisku, kterou žalobce-advokát utrpěl v důsledku svého vzetí do vazby. Nižší soudy žalobu v podstatné části zamítly, a to ve vztahu k žalované částce, kterou měl žalobce získat v důsledku spolupráce s klientem. Dovodily, že ačkoliv žalobce byl vzat do vazby, mohly být právní služby poskytovány jeho zaměstnanci, a pokud by tomu tak bylo, žalobci by zisk neušel. Případně mohly být právní služby poskytovány zástupcem advokáta, kterého ustavila Komora. Žalobce podal proti rozsudku odvolacího soudu dovolání, ve kterém kladl judikaturou Nejvyššího soudu dosud neřešenou otázku, a to zda v době pozastavení výkonu advokacie v důsledku jeho vzetí do vazby mohl dosahovat výdělků plynoucích z právních služeb poskytovaných prostřednictvím jeho zaměstnanců či prostřednictvím zástupce, který mu byl určen Českou advokátní komorou. Žalobce totiž svou podnikatelskou činnost vykonával jako samostatný advokát, tj. jako osoba samostatně výdělečně činná, přičemž tak činil jednak osobně, jednak prostřednictvím svých zaměstnanců či substituujících advokátů. V době, kdy pobýval ve vazbě, byla jeho zaměstnankyní též advokátní koncipientka. Dnem vykonatelnosti rozhodnutí o žalobcově vazbě byl však výkon jeho advokacie ex lege pozastaven, jak plyne z § 8a písm. a) ve spojení s § 8b odst. 1 písm. d) zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii. Žalobce tudíž od uvedeného okamžiku nebyl podle § 9a odst. 1 písm. a) téhož zákona oprávněn poskytovat právní služby, a to ani prostřednictvím svých zaměstnanců či substituujících advokátů, a pokud by tak přesto činil, dopustil by se neoprávněného podnikání. Z ustanovení § 38 odst. 1 zákona o advokacii rovněž plyne, že advokát, který advokacii nevykonává, nemůže být školitelem advokátního koncipienta.

Podle žalobce tedy neobstojí názor odvolacího soudu, v souladu s nímž žalobci neušel zisk proto, že jeho advokátní koncipientka, která byla jeho zaměstnankyní bez možnosti jednat samostatně a bez žalobcova dohledu, mohla právní služby pro klienta poskytovat i v době jeho pobytu ve vazbě. Z ustanovení § 27 odst. 2 zákona o advokacii pak plyne, že veškerá práva na odměnu ze smluv o poskytování právních služeb přecházejí na zástupce advokáta, který byl žalobci určen Českou advokátní komorou a který tyto právní služby poskytoval sám svým jménem a na svůj účet. Žalobce nesouhlasil ani s tím, že po svém propuštění z vazby měl svého bývalého klienta kontaktovat a spolupraci s ním navázat; tím by alespoň zčásti vzniku škody v podobě ušlého zisku údajně zabránil. Takovému postupu brání pravidla výkonu advokacie, podle kterých nesmí advokát aktivně nabízet právní služby určitým osobám. Žalobce též nesouhlasil se způsobem vyčíslení ušlého zisku, neboť soudy vzaly v úvahu jen takovou částku, na které by se žalobce podílel výlučně sám svou činností. Nejvyšší soud připustil dovolání k vyřešení dosud neřešené otázky, zda advokát, jenž vykonává advokacii samostatně, může během své vazby vykonávat advokacii prostřednictvím svých zaměstnanců či zastupujícího advokáta a tím dosahovat alespoň té části zisku z této činnosti, jež není vázána na jeho osobní účast při realizaci úkonů právní služby. Dovolání bylo shledáno důvodným. Nejvyšší soud již dříve ve své judikatuře dospěl k závěru, že pro posouzení výše nároku na náhradu příjmů, kterých by podnikatel svou výdělečnou činností dosáhl nebyť toho, že byl ve vazbě, je rozhodující zjištění jeho průměrného výdělků před vznikem škody. Tento závěr, podle kterého nemohl-li podnikatel z důvodu nezákonné vazby vykonávat podnikatelskou činnost, vzniká mu ve své podstatě obdobný nárok jako osobě, která pro poškození zdraví není schopna vykonávat své dosavadní zaměstnání, sice vycházel z právní úpravy obsažené v zákoně č. 58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem, jenž byl účinný do 14. 5. 1998, uplatní se však i v podmínkách právní úpravy vtělené do zákona č. 82/1998 Sb. (potažmo do občanského zákoníku), který danou problematiku řeší obdobně. Při stanovení výše škody představované ušlým ziskem se tak vychází zásadně ze stavu, jaký tu byl před poškozením, tj. v dané věci z výdělků dosahovaného před vzetím žalobce do vazby, neboť tímto okamžikem poškozenému začala vznikat škoda. V tomto

ohledu odvolací soud pochybil, pokud vzal do úvahy při určení výše škody (ušlého zisku) nejen zisk žalobce v době před vzetím do vazby, ale též z doby poté, kdy byl z vazby propuštěn. Ušlý zisk jako druh majetkové újmy (škody) spočívá v nedosažení toho, čeho by poškozený při neexistenci škodní události za normálních okolností, při pravidelném běhu věcí, dosáhl. Ušlý zisk tedy znamená ztrátu očekávaného přínosu. Při posuzování ušlého zisku nepostačuje pouhá pravděpodobnost zvýšení majetku poškozeného v budoucnosti, ale musí být postaveno najisto, že při pravidelném běhu věcí, pokud by nebylo protiprávního jednání škůdce, mohl poškozený důvodně očekávat zvětšení svého majetku. Pro výši ušlého zisku je určující, jakému majetkovému prospěchu, k němuž mělo reálně dojít, zabránilo jednání škůdce, jinak řečeno, o jaký reálně dosažitelný, nikoliv hypotetický, prospěch poškozený přišel. Je tedy nutné vycházet z částky, kterou by v předmětném období za obvyklých podmínek poškozený získal s přihlédnutím k nákladům vynaloženým na dosažení tohoto zisku, popřípadě k nákladům na dosažení tohoto zisku potřebným. Výše ušlého výdělku podnikatele je dána rozdílem mezi celkovým příjmem z podnikání a náklady potřebnými k dosažení tohoto příjmu. Vychází se tedy z částky, kterou by za obvyklých okolností poškozený ze své činnosti získal, s přihlédnutím k nákladům, které by na dosažení těchto výnosů musel vynaložit. Příjmy z podnikatelské činnosti se poměřují s náklady na tuto činnost vynaloženými v období před vznikem škody, a to nejen údaji z daňového přiznání, ale též podle charakteru jednotlivých příjmů a výdajů podle prvotních účetních dokladů, údajů v peněžním deníku apod. Samotné zjištění údajů z daňového přiznání nemůže být jedinou rozhodující okolností pro určení průměrného výdělku před vznikem škody, neboť rozdílem mezi příjmy a výdaji se pro účely výpočtu daně z příjmu stanoví základ daně, nikoliv průměrný výdělek jako základ pro zjištění výše náhrady za ztrátu na výdělku podle občanskoprávních předpisů. Výdaje a náklady, jež se pro stanovení základu daně od dosažených příjmů odečítají, nelze ztotožňovat s náklady, které je třeba na jejich dosažení a udržení vynaložit. Na podnikatelskou činnost tak nelze nahlížet pouze v jejím úzkém slova smyslu, kdy dochází k realizaci konkrétní smlouvy či konkrétní zakázky, neboť činnost podnikatele je nepochybně širší a zahrnuje i činnosti, které nesměřují bezprostřednímu dosažení zisku, ale které se následně projeví v podnikatelském

výsledku jako takovém. Činnost podnikatele směřující k vydobytí zisku je nepochybně bohatší než samotná konečná finální realizace té které zakázky. Požadavky kladené soudy na prokázání ušlého zisku proto musí být přiměřené konkrétní činnosti konkrétního poškozeného a zohledňovat to, že podstatnou je především ta skutečnost, že v důsledku nezákonného rozhodnutí poškozený nemohl vykonávat svou podnikatelskou činnost. S popsáním požadavkem souvisí otázka, jaký dopad měla žalobcova nezákonná vazba na možnost realizace jeho podnikatelské činnosti spočívající ve výkonu advokacie, tj. zda byl žalobce z výkonu advokacie zcela vyloučen (pročež za dobu výkonu vazby nemohl z této činnosti dosáhnout žádného zisku, jehož by, nebýt vazby, dosáhl) nebo zda i v této době mohl advokacii vykonávat prostřednictvím svých zaměstnanců či spolupracujících advokátů, jak uzavřel odvolací soud, a jeho ztrátu na zisku je proto namístě stanovit pouze ve výši zisku, který by mu plynul z činnosti, již by realizoval jen on sám osobně. Z ustanovení zákona o advokacii vyplývá, že v okamžiku, kdy se stalo vykonatelným rozhodnutí soudu o vzetí advokáta do vazby, dochází u něj ex lege k pozastavení výkonu advokacie, tj. ztrácí oprávnění poskytovat právní služby, a to v celém rozsahu. Vykonává-li tento advokát advokacii samostatně, tj. poskytuje-li právní služby sám, tedy vlastním jménem a na vlastní účet, má pak tato skutečnost za následek nejen to, že dotčený advokát nemůže po dobu vazby advokacii vykonávat osobně (v čemž mu nepochybně brání i tato vazba), nýbrž pozastavení výkonu jeho advokacie dopadá i na jeho zaměstnance (zaměstnáváné advokáty či advokátní koncipienty). Po dobu trvání pozastavení výkonu advokacie dotčeného advokáta totiž ani oni nemohou advokacii jménem dotčeného advokáta vykonávat, neboť výkon advokacie v pracovním poměru je vázán na aktivní výkon advokacie zaměstnavatele zaměstnaného advokáta (popř. advokátního koncipienta). Po dobu své vazby by tudíž tento advokát neměl z důvodu existence překážky bránící výkonu advokacie dosahovat z této činnosti ani zisk, a to ani prostřednictvím svých zaměstnanců. Je-li advokátovi pro dobu pozastavení výkonu jeho advokacie ustanoven podle § 27 odst. 1 zákona o advokacii Českou advokátní komorou zástupce (tj. je využito opatření mající za cíl zachování a ochranu práv a zájmů klientů advokáta, který advokacii dočasně vykonávat nemůže), pak do poskytování právních služeb, jež byly do té doby zajišťovány vazebně stíhaným advokátem, vstupuje tento další advokát. Logickým důsledkem této skutečnosti

je, že zisk dosažený z výkonu advokacie náleží zastupujícímu advokátovi, nikoli advokátovi zastupovanému. Úvaha odvolacího soudu vycházející z pouhého předpokladu, že zisk, který žalobci ušel za dobu, kdy pobýval ve vazbě, je třeba stanovit jen ve výši odpovídající příjmu, jehož by tento advokát dosáhl svou vlastní činností, neboť další část jeho zisku byla i v této době generována prací jeho zaměstnanců či ustanoveného zástupce, tudíž neobstojí, není-li současně podložena konkrétními skutkovými zjištěními svědčícími o tom, že tomu tak (navzdory výše citované zákonné úpravě) v posuzovaném případě skutečně bylo.

Související judikatura: Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2001, sp. zn. 25 Cdo 1920/99, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2010, sp. zn. 23 Cdo 1069/2008.

Relevantní ustanovení: § 8 odst. 1 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, § 11 odst. 1 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, § 27 odst. 1 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii.

Ústavní soud

Nález Ústavního soudu České republiky II. ÚS 2765/20

Datum rozhodnutí: 7. dubna 2022

Závěr: *Rozhodne-li civilní soud o předběžné otázce jinak (opačně), než jak to dříve ve výroku pravomocného rozsudku učinil soud správní, porušuje svým rozhodnutím závisejícím na posouzení dané předběžné otázky princip předvídatelnosti soudního rozhodování a ochrany legitimního očekávání účastníků a tím i jejich ústavně chráněné právo na spravedlivý proces. Pokud je v důsledku tohoto protiústavního rozhodnutí civilního soudu zneplatněno autonomní nakládání s majetkem obce, které správní soud dříve označil za zákonné a nikoliv pochybné, a tedy zasluhující soudní ochranu, představuje takový postup zároveň i porušení ústavně zaručeného práva dané obce na samosprávu a porušení základního práva na ochranu vlastnictví toho, jemuž se obec legálně a legitimně rozhodla určitý majetek prodat a jehož vlastnictví k tomuto majetku bylo protiústavním rozhodnutím civilního soudu popřeno.*

Obsah: Spor byl veden o vlastnické právo k pozemku, který stěžovatelé nabyli koupí od obce. Prodej se uskutečnil po schválení zastupitelstvem obce. Ministerstvo vnitra následně zpochybnilo zákonnost usnesení zastupitelstva obce správní žalobou, avšak ta byla zamítnuta a shodně byla zamítnuta i kasační

stížnost. Žalobkyně, fyzická osoba mající zájem na pozemku, podala následně žalobu na určení, že vlastníkem pozemku je právě obec, a to z důvodu neplatnosti kupní smlouvy. Obecné soudy žalobu zamítly, avšak rozsudky následně zrušil Nejvyšší soud. I dalšími rozsudky byla žaloba opět zamítnuta, avšak nyní již Nejvyšší soud k dovolání žalobkyně rozsudky změnil tak, že určil, že obec je vlastníkem dotčeného pozemku. Dle Nejvyššího soudu okolností rozhodování zastupitelstva obce o prodeji předmětného pozemku byly netransparentní, obec tedy postupovala nezákonně a kupní smlouva uzavřená mezi obcí a manželi je absolutně neplatná. S rozhodnutím Nejvyššího správního soudu označujícím usnesení zastupitelstva obce o prodeji pozemku manželům za zákonné se Nejvyšší soud vypořádal konstatováním, že věc posoudil z pohledu též civilně právní úpravy a zohlednil též správními soudy (zejména s ohledem na povahu soudního řízení správního) nezohledněné okolnosti. Stěžovatelé, kterými byli jak kupující pozemku, tak i samotná obec, následně podali ústavní stížnost. Namítali porušení práva vlastnického, obec též práva na samosprávu, jakož i porušení práva na spravedlivý proces. Ústavní stížnost byla úspěšná. Podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je Česká republika demokratický právní stát založený na účtě k právům člověka a občana. Ústavní soud již v minulosti zdůraznil, že materiální právní stát je vystaven mimo jiné na důvěře občanů v právo a právní řád a podmínkou takové důvěry je stabilita právního řádu a dostatečná míra právní jistoty občanů. Důvěra v rozhodovací činnost orgánů státu, ať už jde o rozhodování orgánů moci zákonodárné, výkonné či soudní, je jedním ze základních atributů právního státu. Snaha o nastolení stavu, kdy je možno důvěřovat v akty státu a v jejich věcnou správnost, je základním předpokladem fungování materiálního právního státu.

Stabilitu práva, právní jistotu jednotlivce a v konečném důsledku též míru důvěry občanů v právo a v instituce právního státu jako takové ovlivňuje i to, jakým způsobem orgány aplikující právo, tedy především soudy, jejichž základním úkolem je poskytovat ochranu právům (čl. 90 Ústavy), přistupují k výkladu právních norem. Princip předvídatelnosti rozhodování v podstatě znamená, že účastníci právních vztahů mohou legitimně očekávat, že státní orgány budou ve skutkové a právně srovnatelných případech rozhodovat – v celkovém vyznění – stejně. Pouze takový postup totiž respektuje právní jistotu a nelze opomíjet, že toliko jeho důsledné dodržování se významně pozitivně projevuje i v rámci

celkového nazírání společnosti na význam a roli práva. Předvídatelnost soudního rozhodování, zákaz svévolného rozhodování a ochrana legitimního očekávání účastníků náleží dle judikatury Ústavního soudu rovněž mezi základní zásady spravedlivého procesu, takže porušení principu předvídatelnosti soudního rozhodování a ochrany legitimního očekávání účastníků představuje rovněž porušení ústavně chráněného práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny. Jedná-li se ze strany civilního soudu o posouzení předběžné otázky, která již byla dříve posouzena přímo ve výroku civilně soudního rozsudku (tedy v tomto předchozím řízení nikoliv jen jako předběžná), přímo podústavní úprava § 135 odst. 2 ve spojení s § 159a odst. 3 občanského soudního řádu nadto stanoví, že posouzení předběžné otázky jiným soudem je tehdy, když byla tato předběžná otázka již vyřešena přímo ve výroku rozsudku, pro soud závazné. Uvedené pak platí i tehdy, když civilní soud jako předběžnou posuzuje otázku, která byla řešena ve výroku rozsudku správního soudu, neboť § 54 odst. 6 soudního řádu správního rovněž stanoví, že výrok pravomocného (správně-soudního) rozsudku je závazný nejen pro účastníky a osoby na řízení zúčastněné, ale i pro orgány veřejné moci. Soudy by měly ve skutkové a právně srovnatelných případech rozhodovat v zásadě stejně, nesvědčí-li pro jiný jejich postup důležité důvody, které ovšem soudy, postupují-li v obdobných případech jinak, musí ve svém rozhodnutí uvést a náležitě vysvětlit. Vzhledem k principu předvídatelnosti soudního rozhodování vyvěrajícímu z čl. 1 odst. 1 Ústavy je zpravidla nepřípustné, aby soudy rozhodovaly jinak o zcela (skutkově i právně) totožné otázce, byť by ji prve posuzovaly toliko jako otázku předběžnou. Zcela závazné, a to i s ohledem na podústavní zákonnou úpravu, je pak pro soudy posouzení dané otázky přímo ve výroku (správně-soudního) rozsudku. Rozhodne-li civilní soud o předběžné otázce jinak (opačně), než jak to dříve ve výroku pravomocného rozsudku učinil soud správní, porušuje svým rozhodnutím závisejícím na posouzení dané předběžné otázky princip předvídatelnosti soudního rozhodování a ochrany legitimního očekávání účastníků a tím i jejich ústavně chráněné právo na spravedlivý proces. Pokud je v důsledku tohoto protiústavního rozhodnutí civilního soudu zneplatněno autonomní nakládání s majetkem obce, které správní soud dříve označil za zákonné a nikoliv pochybné, a tedy zasluhující soudní ochranu, představuje takový postup zároveň

i porušení ústavně zaručeného práva dané obce na samosprávu a porušení základního práva na ochranu vlastnictví toho, jemuž se obec legálně a legitimně rozhodla určitý majetek prodat a jehož vlastnictví k tomuto majetku bylo protiústavním rozhodnutím civilního soudu popřeno. Z procesního postupu obecných soudů a okolností věci (v řízení bylo rozhodováno o platnosti kupní smlouvy uzavřené obcí) je zřejmé, že zákonnost postupu obce, respektive jejím zastupitelstvem přijatého usnesení, byla v daném řízení předběžnou otázkou, bez jejíhož posouzení nebylo možno o věci rozhodnout. Nejvyšší soud svůj závěr stran absolutní neplatnosti kupní smlouvy pak založil výhradně na posouzení této předběžné otázky. Danou předběžnou otázku si Nejvyšší soud posoudil sám. Již v této rovině, nikoliv ve způsobu posouzení předběžné otázky, tkví protiústavnost jeho postupu, neboť otázka zákonnosti usnesení zastupitelstva obce schvalujícího prodej předmětného pozemku manželům byla již posouzena správními soudy, a to dokonce přímo ve výroku jejich rozhodnutí. Výrokem správního soudu, který obstál i v kasačním přezkumu, byl totiž zamítnut návrh dle § 124 zákona o obcích, jímž se dozorový orgán domáhal zrušení usnesení zastupitelstva obce pro jeho rozpor se zákonem. Správní soud tímto výrokem navrhovateli sdělil, že usnesení nezruší, přičemž pokud by bylo nezákonné, takto rozhodnout by nemohl. Jinak řečeno, ve výroku je z povahy daného řízení obsažen i závěr, že usnesení zastupitelstva obce je zákonné. Nejvyšší soud měl, vzhledem ke své povinnosti rozhodovat předvídatelně vyplývající z čl. 1 odst. 1 Ústavy a z nutnosti chránit právo na spravedlivý proces, závěr správního soudu pro své rozhodování toliko převzít, nikoliv jej rozporovat a svým vlastním rozhodnutím zcela popřít. Takovým postupem nejen porušil ústavně zaručená práva stěžovatelů, ale ohrozil i důvěru veřejnosti v soudy, neboť v důsledku popřel možnost spoléhat se na jednu větev soudnictví a vybídl ke snahám usilovat o „prezrum“ téže věci ve větví jiné. Důvěra veřejnosti v soudní moc je přitom tím nejcennějším, čím tato moc disponuje, a ona důvěra patří i mezi to nejcennější, z čeho může vycházet každý občan státu.

Související judikatura: Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2174/20, nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 298/09.

Relevantní ustanovení: Čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, čl. 100 Ústavy České republiky, § 135 odst. 2 občanského soudního řádu.

Zpracoval: Jan Tryzna